

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
дійсного члена (академіка) НАПН України **Спіріна Олега Михайловича**
на дисертаційну роботу

Розумовської Юлії Олександрівни

**«Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів
тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі
військової освіти»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 01
«Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота присвячена актуальній для педагогічної науки і практики проблемі розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти. В умовах цифрової трансформації сектору безпеки і оборони, зростання ролі інформаційного простору, поширення автоматизованих систем управління, цифрових каналів комунікації, засобів оброблення та передавання даних істотно підвищуються вимоги до здатності офіцера результативно працювати з інформацією, критично її оцінювати, використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології та забезпечувати якісну професійну взаємодію.

Особливої значущості досліджувана проблема набуває в умовах повномасштабної війни, коли оперативність, достовірність і безпечність інформаційної взаємодії безпосередньо впливають на якість управлінських рішень, узгодженість дій підрозділів і результативність виконання службово-бойових завдань. У цих умовах інформаційно-комунікаційна компетентність не може розглядатися лише як загальна цифрова підготовленість військовослужбовця. Вона має виступати важливим складником військово-професійної компетентності офіцера тактичної ланки управління, пов'язаним із його здатністю діяти у складному, динамічному та інформаційно насиченому середовищі.

Актуальність дослідження посилюється визначеними у дисертації суперечностями між потребою Збройних Сил України у підготовлених офіцерах

із розвиненою ІКК і недостатнім забезпеченням педагогічних умов її розвитку під час підвищення кваліфікації; між необхідністю системного уявлення про розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління і відсутністю структурно-функціональної моделі її розвитку на курсах підвищення кваліфікації; між об'єктивною потребою вдосконалення цього процесу та недостатньою розробленістю відповідної методики. Тому тема дисертаційної роботи є своєчасною, науково обґрунтованою і такою, що відповідає потребам розвитку військової освіти України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до плану наукової та науково-організаційної діяльності в межах науково-дослідної роботи Національного університету оборони України «Досвід комунікаційної діяльності Збройних Сил України у сучасних воєнних конфліктах». Тему дисертації затверджено вченою радою Національного університету оборони України та узгоджено із бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології при НАПН України. Експериментальне дослідження здійснювалося на базі Національного університету оборони України, Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба та Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, що забезпечило наближення дослідження до реальних умов підвищення кваліфікації офіцерів.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Науковий апарат дисертації сформульовано коректно: визначено мету, об'єкт, предмет, завдання дослідження, його методологічні підходи, методи та організацію експериментальної роботи. Простежується логічний зв'язок між актуальністю проблеми, поставленими завданнями, змістом розділів, педагогічними умовами, моделлю, методикою та загальними висновками.

Для розв'язання дослідницьких завдань дисертантка використала комплекс теоретичних, емпіричних і статистичних методів. Теоретичний аналіз дав змогу систематизувати поняттєво-категорійний апарат, розкрити місце ІКК

у структурі військово-професійної компетентності офіцера тактичної ланки управління та обґрунтувати методологічні підходи до її розвитку. Емпіричні методи, зокрема анкетування, опитування, тестування, оцінювання, виконання квазіпрофесійних завдань і педагогічний експеримент, відповідають природі досліджуваного явища. Критерії Манна–Уїтні та χ^2 Пірсона використано для кількісного зіставлення розподілів рівнів сформованості й розвиненості ІКК на різних етапах експерименту.

Позитивним є залучення до емпіричного дослідження загалом 373 офіцерів тактичної ланки управління, які проходили підвищення кваліфікації у трьох військових закладах вищої освіти. Така експериментальна база створила передумови для апробації запропонованого підходу поза межами одного закладу або окремого навчального підрозділу.

Власна оцінка наукового рівня дисертації та публікацій здобувачки дає підстави стверджувати, що поставлене наукове завдання - теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації та експериментально перевірити їх результативність - загалом виконано. Здобувачка продемонструвала належний рівень оволодіння методологією науково-педагогічного дослідження, уміння поєднувати теоретичне моделювання, методичне проектування і статистичне опрацювання результатів експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів. До найбільш істотних результатів дисертації слід віднести обґрунтування педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації: цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до застосування ІКТ у військово-професійній діяльності; педагогічне моделювання розвитку ІКК; упровадження методики її розвитку під час навчання на курсах підвищення кваліфікації.

Важливим результатом є спроектована педагогічна модель розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, що містить цільово-методологічний, змістовий, суб'єктний, організаційно-методичний і діагностувально-

результативний блоки. Заслуговує на позитивну оцінку прагнення авторки поєднати системний, компетентнісний, андрагогічний, контекстний і суб'єктно-діяльнісний підходи з урахуванням специфіки професійної діяльності офіцерів тактичної ланки управління.

Наукову новизну посилює розроблена контекстна методика розвитку ІКК, що передбачає комплексне поєднання традиційних методів і цифрових технологій навчання, інтерактивних методів, цифрових освітніх ресурсів, моделювання професійних ситуацій і спецкурсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління». У роботі удосконалено діагностичний інструментарій оцінювання сформованості та розвиненості ІКК через доповнення критеріїв і показників з урахуванням військово-професійних компетенцій офіцерів.

Дістало подальшого розвитку поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління», яке конкретизовано як професійно значуще психічне утворення, що відображає теоретичну і практичну підготовленість військовослужбовця, його здатність і готовність як суб'єкта тактичної ланки військового управління аналізувати й оцінювати інформаційний простір із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Позитивним є конкретизування цього поняття з урахуванням підвищення кваліфікації та специфіки військово-професійної діяльності.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичне значення дисертації полягає в поглибленні наукових уявлень про сутність, зміст і структуру ІКК офіцерів тактичної ланки управління, обґрунтуванні педагогічних умов її розвитку, розробленні моделі й методики відповідного освітнього процесу в системі підвищення кваліфікації. Отримані результати мають значення для теорії і методики професійної та військової освіти, а також для розвитку компетентнісного підходу в підготовці офіцерських кадрів.

Практичне значення роботи полягає у розробленні й упровадженні спецкурсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління», навчально-методичного забезпечення, практичних вправ,

кейсів, ділової гри, тестових завдань, квазіпрофесійних ситуацій і методичних рекомендацій. Запропоновані матеріали можуть бути використані під час організації курсів підвищення кваліфікації офіцерів, оновлення навчальних програм, удосконалення змісту військово-професійної підготовки та розвитку інформаційно-освітнього середовища військових закладів вищої освіти.

Основні положення й результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного університету оборони України, Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба та Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, що підтверджує їх практичну придатність і затребуваність у системі військової освіти.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності. Дисертаційна робота має логічну структуру і складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг оновленого тексту дисертації становить 309 сторінок, із яких 200 сторінок основного тексту; список використаних джерел містить 275 найменувань, із них 34 - закордонних; роботу проілюстровано 26 таблицями, 10 рисунками і 10 формулами, вона містить 7 додатків на 53 сторінках. Структура загалом відповідає логіці поставлених завдань: від теоретичного аналізу проблеми - до обґрунтування педагогічних умов, розроблення моделі й методики та експериментальної перевірки їх результативності.

У першому розділі проаналізовано стан дослідженості проблеми, розкрито сутність, зміст і структуру ІКК офіцерів тактичної ланки управління, а також подано результати вивчення сучасного стану її сформованості. Позитивно слід оцінити прагнення авторки пов'язати загальні положення педагогічної теорії щодо компетентностей із конкретними потребами військово-професійної діяльності.

У другому розділі представлено загальну методику дослідження, обґрунтовано педагогічні умови, спроектовано структурно-функціональну

модель розвитку ІКК, розроблено контекстну методику її розвитку та визначено критерії і показники діагностування. Заслуговує схвалення те, що авторка розглядає розвиток ІКК не як окремий інформатичний компонент підготовки, а як складний педагогічний процес, пов'язаний із ціннісно-мотиваційними, когнітивними, інформаційно-технологічними, комунікаційними, індивідуально-психічними та суб'єктними характеристиками офіцера.

У третьому розділі описано методику експериментального дослідження, подано аналіз та інтерпретацію результатів формувального експерименту, сформульовано методичні рекомендації. Наведена авторкою позитивна динаміка рівнів розвиненості ІКК за всіма компонентами та здійснене статистичне зіставлення результатів засвідчують потенційну результативність запропонованих педагогічних умов і контекстної методики; водночас окремі аспекти організації експерименту й подання його результатів потребують уточнення, про що зазначено нижче.

Загальні висновки дисертації відповідають поставленим завданням, узагальнюють основні результати дослідження і логічно завершують роботу. Додатки доповнюють основний текст, розкривають прикладні аспекти методики та підвищують практичну значущість дисертації.

Повнота викладу результатів дослідження в публікаціях та апробація. Основні результати дисертаційної роботи висвітлено у 17 публікаціях, із них 4 – у співавторстві. Серед публікацій – розділ у колективній монографії, 6 статей у наукових фахових періодичних педагогічних виданнях України та 10 публікацій апробаційного характеру у збірниках матеріалів наукових конференцій. Тематика публікацій відповідає змісту дисертації, а їх кількість і характер дають підстави вважати, що основні наукові результати здобувачки належним чином оприлюднені.

Дотримання академічної доброчесності. У тексті дисертації подано посилання на використані джерела, а в публікаціях, виконаних у співавторстві, окреслено особистий внесок здобувачки. Під час ознайомлення з дисертаційною

роботою і науковими публікаціями Розумовської Ю.О. ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів не встановлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень, теоретичне і практичне значення дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне висловити такі зауваження і пропозиції дискусійного характеру:

1. У підрозділах 1.1–1.2 проаналізовано інформаційну, інформаційно-комунікаційну та цифрову компетентності, однак у підсумковому визначенні й структурі ІКК їх поняттєві межі окреслено недостатньо чітко. Зокрема, знання основ кібербезпеки та здатність перевіряти апаратно-програмні засоби на кіберуразливість включено до показників ІКК без пояснення її співвідношення з кібербезпековою компетентністю. Порівняльна таблиця щодо змісту, функцій і результатів інформаційної, цифрової, інформаційно-аналітичної, комунікаційної та кібербезпекової компетентностей посилила б поняттєво-термінологічний апарат дослідження.

2. Потребує уніфікації діагностувальний апарат у підрозділі 2.5 і таблицях 2.3, 2.4, 3.3 (с. 140–160, 167–169). Компонентам ІКК відповідають критерії з іншими назвами: когнітивному – інтелектуальний, індивідуально-психічному – психологічний, суб'єктному – рефлексивний, тому логіку такої відповідності варто було б пояснити. Поряд із цим, у таблиці 2.4 (с. 157) рівні визначено за одними бальними інтервалами, а на с. 170–171 – за іншими. Варто встановити єдину шкалу, описати переведення результатів різних методик у 100-бальну систему та обґрунтувати вагу показників і компонентів.

3. У підрозділі 2.2 педагогічними умовами визначено цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення й мотивації, педагогічне моделювання розвитку ІКК та впровадження контекстної методики. Водночас друга і третя позиції за формулюванням постають переважно як засіб проектування та спосіб реалізації авторського задуму, а не як спеціально створені обставини освітнього процесу. Доцільно чіткіше обґрунтувати, за яких організаційних і дидактичних параметрів вони функціонують саме як педагогічні умови, які зміни в освітньому

середовищі передбачають та за якими ознаками можна встановити повноту їх упровадження.

4. Методика розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління має виразну практико-орієнтовану спрямованість, проте окремі її елементи доцільно було б подати більш операційно. Зокрема, варто було б ширше конкретизувати типи військово-професійних інформаційно-комунікаційних ситуацій, логіку добору цифрових інструментів, обмеження, пов'язані з інформаційною безпекою, а також можливості адаптації спецкурсу до різних категорій офіцерів, військових спеціальностей і рівнів попереднього цифрового досвіду, а також співвіднести ці рішення з відповідними практиками підготовки офіцерів у державах-членах НАТО.

5. Ґрунтового пояснення потребує організація експерименту, описаного в підрозділах 3.1–3.2 (с. 163–200). Його визначено як паралельний із контрольною та експериментальною групами, однак у таблицях 3.4–3.14 зіставлено 197 осіб констатувального і 176 осіб формувального етапів як незалежні вибірки. Не наведено окремих вхідних і підсумкових даних обох груп, їх складу, способу розподілу та перевірки початкової однорідності.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Розумовської Юлії Олександрівни «Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти», у якій розв'язано актуальне науково-прикладне завдання, що має істотне значення для педагогічної науки і практики вищої військової освіти. Основні результати дослідження відзначаються науковою новизною, теоретичною виваженістю, практичною значущістю та належним рівнем апробації.

Дисертація відповідає вимогам п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а також чинним вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40.

Здобувачка Розумовська Юлія Олександрівна має необхідний рівень наукової кваліфікації та заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
директор Інституту цифровізації освіти
НАПН України

О.М. Спірін